

№ 37 (294)
Кастрычнік 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Спадчына ў небяспецы: маёнтак Аскеркаў –** стар. 2 і 5
- **Юбілей: 10-годдзе музея Радзімазнаўства –** стар. 3
- **Асобы: шматадораны Мікалай Сазонаў –** стар. 6

«Радзівіліяна»

Пры падтрымцы бюро ЮНЕСКА ў Маскве і Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь у справах ЮНЕСКА 2 кастрычніка ў Міры адбылося III пасяджэнне Міжнароднага савета па праекце віртуальнай рэканструкцыі дакументальнай спадчыны і кніжных збораў Радзівілаў.

Гэты Савет аб'ядноўвае спецыялістаў тых дзяржаў, дзе ў бібліятэках, архівах, музеях захоўваецца спадчына ардынацыі нясвіжскіх Радзівілаў, а менавіта Беларусь, Літву, Польшчу, Расію, Украіну і Фінляндыю. Пачатак яго працы можна аднесці да 2007 года, калі адбылася першая сустрэча па гэтай тэме.

Удзельнікі пасяджэння заслухалі інфармацыю пра тое, што ўжо зроблена ў рамках праекта «Дакументальная спадчына Радзівілаў» і з задавальненнем успрынялі вестку праграмага спецыяліста Бюро ЮНЕСКА ў Маскве Марыуса Лукашунаса пра ўключэнне нашага міждзяржаўнага праекта ў сусветную праграму «Памяць свету».

У выступленнях падкрэслівалася, што за два гады ўдалося зрабіць значны крок наперад па выяўленні і апрацоўцы архіўных дакументаў у Беларусі, Літве і Польшчы, кніжных збораў у Беларусі, Украіне, Польшчы і Фінляндыі. Назапашанае дае падставу ўжо зараз падрыхтаваць прэзентацыйны кампакт-дыск з лічбавымі копіямі каталогаў нясвіжскай бібліятэкі, украініцкіх метадычных рэкамендацый па стварэнні лічбавых копіяў збораў Радзівілаў, распрацаваных Беларускай навукова-даследчым цэнтрам электроннай дакументацыі.

Па выніках пасяджэння і абмеркавання быў прыняты выніковы дакумент, які «КГ» апублікуе ў наступным нумары.

Наш кар.

На тым тыдні...

• Шведская акадэмія пасля зваротаў грамадскасці краіны і ініцыятыўнай групы «За Belarus» **25 верасня** прыняла **рашэнне змяніць афіцыйную шведскую назву беларускага народа з vitryssar на belarusier**. Акадэмічны слоўнік шведскай мовы, які складаецца і выдаецца акадэміяй, не ўтрымлівае афіцыйных геаграфічных назваў, але ўтрымлівае назвы народаў. І паколькі новая назва беларуса – belarusier – паходзіць з назвы краіны – Belarus, павінна быць прынята рашэнне аб змене афіцыйнай назвы самой краіны. А назва Беларусі – Vitryssland – даслоўна перакладаецца як «Белая Расія». Гэта, паводле ініцыятараў змены, прыніжае суверэнітэт Беларусі «шляхам неабгрунтаванай спасылкі на Расію». Дый з-за такой назвы шведы пастаянна блытаюць беларусаў з рускімі. 1 кастрычніка прайшло пасяджэнне гэтак званай моўнай групы, у якую ўваходзяць прадстаўнікі шэрагу арганізацый, у тым ліку Шведскай акадэміі і Шведскага дзяржаўнага моўнага савета, дзе разглядалася пытанне афіцыйнай змены геаграфічнай назвы Беларусі на шведскай мове.

• **30 верасня** ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча ў Мінску адкрылася **выстаўка «Панна DOLLI/Я»** – сумесны праект майстра лялек Галіны Дмітрук і фотамастака Мікалая Мамінава. Прадстаўлена 20 інтэр'ерных лялек з яе калекцыі з пластыку і парцяляны – фантастычныя, містычныя персанажы, вытанчаныя прыгажуні: героі казкі «Аліса ў краіне цудаў», Герцагіня, Каралеўна, Моц Арт, Селе-

на, Валькірыя і іншыя. На 14 фатаграфіяў Мікалая Мамінава, што дапаўняюць экспазіцыю, адлюстраваныя жанчыны.

• **30 верасня** ў Малой зале імя Р. Шырмы Белдзяржфілармоніі пры падтрымцы Польскага Інстытута ў Мінску прайшоў канцэрт фартэпіянай музыкі «Люстэрка душы», прысвечаны 200-годдзю з дня нараджэння польскага кампазітара Фрэдэрыка Шапэна. Жанравая разнастайнасць праграмы канцэрта, паэтычны расповед аб творчасці Ф. Шапэна, а таксама мультымедычная прэзентацыя, прысвечаная жыццю і творчасці кампазітара, дазволілі патрапіць у дзіўны свет ягонаў музыкі.

• **3 кастрычніка** ў вёсцы Гальшаны Ашмянскага раёна пад сценамі замка магнатаў Сапегаў адкрыўся **першы фэст старадаўняй музыкі «Гальшанскі замак»**. Мерапрыемства праводзіцца напярэдадні 400-годдзя Гальшанскага замка, якое будзе налета. А сёлета тут гурт старадаўняй музыкі «Стары Ольса» вырашыў адзначыць сваё 10-годдзе. Мяркуюцца, што фэст «Гальшанскі замак» павінен стаць традыцыйным.

Акрамя канцэрта «Старога Ольсы» ў праграме былі тэатралізаванае шэсце з удзелам калектываў старадаўняй музыкі і рыцарскіх клубаў, выступ калектываў мастацкай самадзейнасці Ашмянскага раёна, фajerшоў тэатра «Крэсіва» і святочны салют. У рамках фэсту праведзены і восеньскі кірмаш ды выстаўка-продаж вырабаў народных майстроў.

Наш календар

Калюга – як маленькае люстэрка рэчаіснасці

Дзве даты амаль поруч стаяць у лёсе беларускага пісьменніка і перакладчыка пачатку мінулага стагоддзя Лукаша Калюгі (сапраўднае імя Канстанцін Пятровіч Вашына). 27 верасня 1909 года ў вёсцы Скварцы Мінскага пав. (цяпер Дзяржынскі р-н) ён нарадзіўся, а 5 кастрычніка 1937 года ў Чалябінскай вобласці загінуў.

Нарадзіўся ён у сялянскай сям'і. У два гады хлопчык страціў маці, а праз чатыры гады і бацьку. Гадала Кастуся бацькава сястра. Яшчэ ў школе захапляўся вельмі пашыранай у 1920-я гады краязнаўчай працай – запісваў народныя песні, іншыя фальклорныя творы сваёй мясцовасці, асаблівую ўвагу надаваў словам і абаротам народнай мовы. Сабраныя матэрыялы адсылаў у Інбелкульт, дзе яны атрымалі высокую адзнаку, як найлепшыя з прысланых.

У 1925-м скончыў семігодку, налета паступіў у Магілёўскі педтэхнікум, але вучыцца не стаў, вярнуўся дадому. З 1928-га – студэнт Мінскага беларускага педагагічнага тэхнікума. Адна часова з вучобай рэдагаваў і перакладаў тэксты для Белдзяржвыдавцтва, шмат пісаў. З мая 1929 года – член літаратурнага аб'яднання «Узвышша». У 1931 годзе выключаны з тэхнікума як «узвышанскі лазутчык і пачынаючы нацдэм». Са студзеня і да сярэдзіны 1932 года працаваў сакратаром часопіса «Книга массам», які выдаваўся пры Белдзяржвыдавцтве, потым (да канца 1932 года) стыль-рэдактарам у навукова-даследчым Інсты-

туце прамысловасці Вышэйшага Савета Народнай гаспадаркі, на Беларускім радыё.

24 лютага 1933 года Л. Калюга арыштаваны ў Мінску і ў лістападзе паводле пастановы калегіі АДПУ СССР асуджаны як «член контррэвалюцыйнай нацдэмаўскай арганізацыі» да 5 гадоў працоўна-папраўчых калоніяў, замененых вольным пасяленнем на 5 гадоў. Этапаваны на Урал, адбываў ссылку ў Ірбіце (цяпер Краснаярскі край). Зноў арыштаваны ў лістападзе 1935 года, паўторна асуджаны ў лютым 1936-га да 5 гадоў пазбаўлення волі. Расстраляны паводле прысуда Чалябінскага суда.

Рэабілітаваны Л. Калюга судовай калегіяй па крымінальных справах Вярхоўнага суда БССР у жніўні 1956 года.

Першае апавяданне «Выйшлі на цаліну» (1926 год) было прысвечанае жыццю беззямельных сялянцаў, «галоце», што на злосць хутаранцам будуюцца на цаліне. Аўтара па-

хвалілі за цікавую тэму, паралілі пісаць больш, адзначыўшы яго літаратурны здольнасці, але... твор у часопісе «Чырвоны сейбіт» не надрукавалі. Дэбютаваў апавяданнем «Вясна», якое Кузьма Чорны ў чэрвені 1927 года змясціў у гэтым выданні. Творы ж, надрукаваныя пад псеўданімам Кастуся Палявецкага, не знойдзеныя.

Мова першых твораў Лукаша Калюгі адрозніваецца выкарыстаннем наватвораў, што было папулярнае ў той час, характарыстычна-экспрэсіўных дыялектызмаў, цікавых моўных выразаў, замешаных на сакавітай народнай гаворцы.

У 1928 годзе часопісе «Узвышша» змясціў апавесць «Ні гасць, ні гаспадар». Голас народа, яго пункт погляду на тую ці іншую падзею, грамадскую з'яву чуюцца са старонак апавесці.

Пісьменніка-пачаткоўцу прыкмеціў Максім Гарэцкі. У 1929 годзе часопісе «Узвышша» надрукаваў шэраг апавяданняў Л. Калюгі. У часопісе «Польмя» за 1931 год надрукаваная першая частка апавесці «Нядоля Заблоцкіх» – «Прыгоды і легуценні». Працягваў пісаць Л. Калюга і ў сшыткі. Частка рукапісаў той пары захавалася (у іх ліку незавершаны раман «Пустадомкі», апублікаваны ў 1990 годзе; апавесці «Дзе косці мелюць», «Зоры Вам Вядомага горада» і «Утрапненне», апублікаваны ў 1989 годзе). У 1974 годзе выйшаў зборнік апавяданняў і апавесцяў «Ні гасць, ні гаспадар». Падборку апавяданняў змясціў часопісе «Польмя» ў 1988 годзе.

Лукаш Калюга пераклаў апавесць П. Панча «Блакітныя эшалоны» (з Кузьмой Чорным, 1930 год), раман Ю. Алешы «Зайздрасць» (1931 год), раман Я. Гашака «Прыгоды ўдалага ваякі Швейка» (ч. 4, 1932 год).

*Падрыхтаваў
Лявон ПАЛЬСКІ*

Ініцыятыва

27 лістапада 2009 года ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адбудзецца навукова-практычная канферэнцыя «Максім Багдановіч і сучасны літаратурны працэс», прысвечаная 100-годдзю першых публікацый вершаў М. Багдановіча.

На ёй будуць прадстаўлены даклады і паведамленні на беларускай, рускай і ўкраінскай мовах па такіх накірунках: актуальнасць творчасці Максіма Багдановіча; уплыў творчасці М. Багдановіча на развіццё слоўнага мастацтва; інтэлектуалізацыя сучаснай беларускай паэзіі як працяг творчай дзейнасці М. Багдановіча; гістарычнае мінулае ў творчасці пісьменніка і ў сучаснай беларускай літаратуры; вобраз Беларусі ў творчасці М. Багдановіча і ў сучасных аўтараў; вобраз паэта і грамадзяніна Максіма Багдановіча ў літаратуры і мастацтве; М. Багдановіч у глабальнай інфармацыйнай прасторы; успрыняцце слова і славеснасці, сучаснае духоўна-інфармацыйнае асяроддзе.

Праграма канферэнцыі будзе складвацца шляхам экспертнага адбору, пры якім улічваецца адпаведнасць тэматыцы канферэнцыі, навуковая і практычная значнасць, навізна. Па заканчэнні канферэнцыі плануецца выданне зборніка дакладаў. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне **334-07-61** і праз электронны адрас **bagdanovich@tut.by**.

Уласная інфармацыя

*У Гальшанах,
дзе балі гулі...*

Фота Святланы ПРАКОФ'ЕВАЙ

Аграмястэчка – ад Аскеркаў да нашых дзён

Пра блуканні па пакутах краязнаўца Мікалая Жылінскага

Адным цёплым жнівеньскім днём, калі я карпатліва ўладкоўваў старажытныя рарытэты свайго аддзела рэдкай кнігі Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь, у кабінет завітаў чарговы наведвальнік. Зухавата-бездэры, упэўнены ў сабе мужчына пенсійнага ўзросту. Ён вылучаў аптымізм, але з нейкім, як мне падалося, няўлоўным смуткам. Пазнаёмліся. Выявілася, што субяседнік – Мікалай Васільевіч Жылінскі, ураджэнец вёскі Ціхінічы Рагачоўскага раёна, былы адказны супрацоўнік Міністэрства архітэктуры і будаўніцтва. Цяпер на пенсіі і ўвесь вольны час аддае пошукам у архівах, музеях ды бібліятэках дакументальных і матэрыяльных сведчанняў мінуўшчыны «роднага кутка». У выніку вывучэння пісьмовых крыніц яму атрымалася датаваць заснаванне селішча часам раней за XV стагоддзе. Між іншым, нават прафесійныя гісторыкі да нядаўняга часу ўзнікненне Ціхінічаў адносілі да сярэдзіны XVIII стагод-

дзя, што і адлюстравана ў кнізе «Памяць» па Рагачоўскім раёне. Больш за тое, няўрымслівыя даследчыкі стварылі шматвяковы летапіс гісторыі Ціхінічаў, пацвердзіўшы разнастайныя захапляльныя факты «біяграфіі» былога мястэчка неабвержымі архіўнымі крыніцамі.

Я распавёў Мікалаю Жылінскаму, да якіх матэрыялаў яму трэба звярнуцца ў нашай бібліятэцы, паказаў адрасы неабходных у далейшых пошуках архіваў і бібліятэк. Ды усё роўна адчуваў, што нешта муляе яму, трывожыць. Адчуванне пацвердзілася. Аказалася, у майго суразмоўцы ідэя ёсць па стварэнні ў Ціхінічах шматфункцыянальнага музея, дзе былі б прадстаўленыя экспанаты пра знакамты род Аскеркаў, уладароў сядзібы Ціхінічы ў XVI–XIX стст., пра асаблівасці традыцыйнай культуры рэгіёна, яго гаспадарчага развіцця. На базе такога музея можна было б з паспехам развіваць агратурызм, пра які столькі гаворыцца ў СМІ і праекты якога падтрымлівае і заахвочвае

дзяржава. Ды абышоўшы ўсе адпаведныя дзяржаўныя інстанцыі, як кажуць, праўды краязнаўца не знайшоў. Мінск, Гомель, Рагачоў – і, нарэшце, чыноўніцкае кола безвынікова замкнулася ў саміх Ціхінічах.

Абгрунтаванне на наданне статусу гісторыка-культурнай каштоўнасці аб'ектам прамысловай архітэктуры былога маёнтка Ціхінічы (цяпер «Ціхінічы» – аграмястэчка Рагачоўскага раёна), на жаль, на пасяджэнні Беларускай рэспубліканскай Рады па пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры ад 24.12.2008 падтрымкі не атрымала. Ну ладна, можа і не цягнуць Ціхінічы на рэспубліканскі ці «юнескаўскі» статус гісторыка-культурнай каштоўнасці. Дык на абласным, раённым узроўні падтрымайце. Дарэчы, адпаведны ліст старшыня згаданай Рады сп. Ігар Чарняўскі накіраваў на адрас Рагачоўскага райвыканкама.

Безвынікова. Усе разумеюць, усе квіваюць Мікалаю Жылінскаму галовамі ў знак разумення на асабістых прыёмах, а справа не кранаецца. Спасылаюцца на адсутнасць сродкаў, фінансавання і да т.п. Як на мой погляд, справа тут не ў адсутнасці сродкаў, а ў адсутнасці ў пэўных адказных асобаў элементарнага пачуцця сумлення і павагі да роднай зямлі, што ўскармала ды

ўзгадала іх. Сучасны беларускі чыноўнік, які не ведае гісторыю сваёй Бацькаўшчыны, які не ведае свой радавод да пятага калена, які пальцам не паварушыць, каб падтрымаць нейкае гісторыка-культурніцкае пачынанне мясцовага настаўніка гісторыі, музейнага супрацоўніка ці бібліятэкара проста не адпавядае статусу дзяржаўнага дзеяча. Дык ці адпавядае такі чыноўнік сваёй пасаде?! Падаецца, пытанне не рытарычнае.

Дарэчы, пра дадзеную праблему, дзякуючы нястомнаму Жылінскаму, павінны ведаць і старшыня Гомельскага аблвыканкама А. Якабсон, і старшыня Рагачоўскага райвыканкама В. Банчук, і дырэктар ААТ «Ціхінічы» С. Падабаева, і старшыня Нацбанка П. Пракаповіч, вядомы асабістай зацікаўленасцю ў развіцці рэгіёнаў. Ім, як кажуць, і карты ў рукі. У сваю чаргу, хачу рупару краязнаўства ў Беларусі «Краязнаўчай газеце» не пакінуць па-за ўвагай назіраныя Мікалаем Жылінскім звесткі пра яго родныя Ціхінічы.

*Валерый ГЕРАСИМАЎ,
загадчык аддзела
старадрукаў і рэдкіх выданняў
Прэзідэнцкай бібліятэкі
Рэспублікі Беларусь*

(Працяг на стар. 5)

У апошнія дні верасня ў Лявонпалі, што на Мёршчыне, адбылося свята, прысвечанае 10-годдзю Музея Радзімазнаўства, які пісьменнік і грамадскі дзеяч Сяргей Панізьнік адкрыў пры мясцовым клубе (цяпер гэта сельскі цэнтр культуры і вольнага часу). Была і другая нагода – 50-годдзе літаратурнай дзейнасці Сяргея Сцяпанавіча. Падобныя святкаванні ў рэгіёнах – падзея не толькі для групкі асобаў, гэта свята для многіх: збіраюцца людзі, завітваюць пісьменнікі, гучаць песні... Так было і гэтым разам. Але пра ўсё па парадку.

Ад вока лютага замова светлая

Гледачы і госці

У старажытнае мястэчка сабраліся не толькі яго ўраджэнцы і жыхары суседніх вёсак. Былі прадстаўнікі мясцовых уладаў – намеснік старшыні райвыканкама Марыя Баніфатава, начальнік аддзела культуры Аляксандр Тронькін з супрацоўнікамі раённага метадычнага цэнтру культурна-асветнай працы, цяперашняя і папярэдняя старшыні Даўгінаўскага сельскага Савета (Таццяна Смілька і Тамара Шчарбакова), да якога адносіцца Лявонпаль, былы старшыня мясцовага калгаса імя Чапаева Валянцін Шук. Завіталі сябры-краязнаўцы Вітаўт Ермалёнак з Мёраў, Антон Бубала з Верхнядзвінска, Мікола Півавар з Віцебска. Сталыя чытачы і аўтары «Краязнаўчай газеты» – між іншым! Мастакі Аляксандр Аніськовіч з Віцебска і Валерый Шчасны з Верхнядзвінска не толькі самі прыехалі, але і наладзілі ў зале вясковага клуба двухдзённую выстаўку карцінаў сваіх і Наталлі Аніськовіч, Сяргея Сотнікава ды іншых. Тут жа размяшчаліся і фотавыстаўкі – з гісторыі Лявонпаля, Музея Радзімазнаўства і музея Хата бабкі Ядзвінкі з роду Панізьнікаў (яго таксама стварыў С. Панізьнік), пра мастакоўскі пленэр «У пошуках Атлантыды», які некалькі гадоў таму прайшоў у вёсцы, асобным стэндам былі прадстаўленыя кнігі з аўтаграфамі, падараныя музею.

*Радзімазнаўства – светлая замова
Ад вока лютага, ад наслання...*

*Радзімазнаўца як узабыцці
Ідзе, каб сцэжу
ісціне знайсці, –*

так некалі напісаў у вершы Рыгор Барадулін, што і стала штуршком да стварэння музея.

З Мінска на ўрачыстасць завіталі намеснік галоўнага рэдактара нашай газеты Уладзімір Пучынскі, а таксама, у рамках кампаніі «Будзьма!», пісьменнік і грамадскі дзеяч Васіль Якавенка і мастак, спявак, лідэр гурта «P.L.A.N.» Андрэй Плясанаў.

Ва ўтульнай зале ў сяброўскім коле

Акурат гэтак, пасля экскурсіі-знаёмства па Музеі Радзімазнаўства, прайшла святковая імпрэза. Галоўным матывам сустрэчы стала песня Уладзіміра Палупанава «Сцяжына»: з яе пачалася вечарына, ёй і закончылася:

*Там падрасла
арэшчына-ляшчына,
Там голас мамы, голас ручая.
Вярні, сцяжына, да хаты сына –
Сыноў чакае родная зямля.*

Напачатку слова меў Сяргей Сцяпанавіч, які раславіў прысутным пра з'яўленне ідэі стварэння гэтага незвычайнага музея, пра ягоную гісторыю (а за 10 гадоў тут пабывалі сотні наведвальнікаў – з Даўгінаўскай ЦШ, з Мёраў, Верхнядзвіншчыны, з Мінска, часцяком бывалі тут госці з іншых краінаў – Латвіі, Украіны, Расіі, Польшчы). Калі ў Лявонпаль прыежджаюць нашчадкі коліш-

С. Панізьнік і Т. Кліманская

Вітанні ад А. Бубалы і Л. Тагалінскай

ніх жыхароў паселішча, яны абавязкова завітваюць у музей – і на старых фотаздымках часам пазнаюць сваіх родных. Пасля гасцей застаюцца новыя экспанаты: старыя рэчы, фотаздымкі, успаміны, лісты, звязаныя з мястэчкам.

Цешыць, што музейную ініцыятыву пісьменніка падтрымалі мясцовыя ўлады. І прыемна, што гэтая праца не стала незаўважанаю, а была адзначана – з нагоды юбілею музей быў узнагароджаны граматаю Мёрскага райвыканкама. Другую грамату Музею Радзімазнаўства атрымаў ад Грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры». А мясцовыя ўлады выступілі з ініцыятываю надання музею статусу народнага, пра што было паведамлена падчас свята.

У сваіх выступленнях Сяргей Сцяпанавіч неаднаразова выказаў захапленне народнаю мудрасцю людзей, звяртаў увагу на унікальнае раз-

мяшчэнне Лявонпаля, апавядаў пра свае аўдыёзапісы:

– Старажытныя Лількі і Чурывавічы, якія пры Лапіцінскіх сталі Лявонпалем, знаходзяцца на старажытным шляху з варагаў у грэкі і з грэкаў у варагі. Па Дзвіне ішоў абмен – гандлёвы, навуковы, культурніцкі. Мы знаходзімся на мяжы змяшэння этнасаў. Некалі сюды, на землі балцкіх плямёнаў, прыйшлі нашыя продкі-славяне, абжыліся, стварылі змешаныя сем'і... Цяпер гэтая зямля сталася нашаю. Але той далёкі голас адчуваецца – у адметных слоўках, у прозвішчах, у мянушках. Хто апроч мясцовых можа дакладна сходу адказаць, што такое «жульвіца», «паджалюбаць», «віліджынец»? Гэтыя словы прыйшлі да нас з балцкіх моваў. А пачаў разгадваць мясцовыя прозвішчы – зноў адкрыцці. Распаўсюджана ў нас прозвішча Шук. А ў літоўскай мове ёсць слова «шукас», што азначае грабень. Ведаю, што тут ёсць Смілька, – звярнуўся Панізьнік у залу, – устань, калі ласка. Бачыце, які ён высокі, стройны? Смілька з літоўскай перакладаецца як тонкі. Стагоддзі прайшлі, а Смількі такія ж засталіся, які колісь – стройныя. Ды нашыя гены не здолець! Мы – моцная нацыя!

Падчас імпрэзы былі прапанаваныя фрагменты аўдыёзапісаў, якія Сяргей Сцяпанавіч зрабіў у 60–70-я гады мінулага стагоддзя. На магнітафонную стужку ён запісаў мясцовых жыхароў, іх песні, найгрышы, павучальныя гісторыі, паданні, вяселле. Калі ўлічыць, што ў зале былі дзеці і ўнукі тых выканаўцаў, то можна ўявіць, што адбылася. Не абышлося і без слёзаў. «Я быццам зноў сустрэлася з мамаю,» – казала Тамара Шчарбакова, дачка Маруты Пальчэх, песні ў выкананні якой гучалі на імпрэзе.

Добрым дадаткам былі літаратурна-песенныя ўстаўкі. Так, паэтка з Мёраў Алена Баскірская прачытала верш Панізьніка. Васіль Якавенка раскажаў пра сваю творчасць і пра далучанасць да Прыдзвінскай зямлі. З дзесятка песень Андрэя Плясанава прайшлі «на ўра» – не часта ў Лявонпалі выступаюць вядомыя ў нашай краіне выканаўцы.

Новыя дастапомнасці

Цудоўны падарунак для Лявонпаля зрабіў віцебскі мастак Аляксандр Аніськовіч. Як значыць С. Панізьнік, «нашае

мястэчка ўвадначасе азалацілася». Ян распрацаваў і вырабіў памятныя знакі на афіцыне (флігелі) палаца графаў Лапацінскіх, на старым будынку школы, пабудаванай за польскімі часамі (той праект узвядзення навучальных устаноў па тэрыторыі Заходніх Беларусі і Украіны вядомы як «сто школ» Юзэфа Пілсудскага – цяпер такіх пабудоваў засталася да дзесятка) і на калоне, пабудаванай лапацінскімі з нагоды Канстытуцыі Рэчы Паспалітай 3 мая 1791 года. Пры рэштках старой брукаванай дарогі, якая вядзе да палаца Лапацінскіх паўстаў памятны знак, прысвечаны шляхецкаму роду, які зрабіў надзвычай шмат не толькі ў Лявонпалі, але і па Прыдзвінні, ва ўсёй Бела-

Пісьменнік В. Якавенка

русі (а іх маёнткі былі і ў Сар'і Верхнядзвінскага раёна, і на Мсціслаўшчыне, у іншых месцах).

Шкада, што з-за абмежаванасці часу не адбылося іх урачыстага адкрыцця. Але ўжо зразумела, што новыя памятныя знакі стануць яшчэ аднымі дастапомнасцямі старажытнага паселішча.

Замест заключэння

У сваіх выступленнях краязнаўцы В. Ермалёнак і А. Бубала адзначылі тое, што робіць іх калегам-пісьменнікам, жахадзілі яму новых знаходак. А сп. Бубала ці тое жартам, ці ўсур'ёз сказаў:

– Часам лаўлю сябе на думцы, што для мяне зрасліся ў адно Сяргей Панізьнік і Лявонпаль. Часам вырываецца сказаць «Сяргей Сцяпанавіч Лявонпаль» ці «Лявонпаль Сцяпанавіч Панізьнік». Бадай, гэта – ад сапраўды вялікай знітанасці паселішча і ягонага жыхара, рупліўца, прапагандыста багатай спадчыны. Я нават верш напісаў пра Музей, пра мястэчка. У тым вершы ёсць гэтыя радкі:

*Чым не рай наш край
Прыдзвінскі –
Нездарма ж пан Лапацінскі
Так натхнёна тут палацы
будаваў.
Ажывем! Усё наладзім!
Караням сваім не здрадзім,
Як святыні б хто не руйнаваў.
Наш Лявонпаль –
пан адметны,
старадаўні ды шляхетны, –
яму сёння – тысяча гадоў!*

Застаецца толькі дадаць, што кожнае паселішча мае выдатную гісторыю – варта толькі яе «раскапаць». Павінен знайсціся чалавек, здольны ахвяраваць на рабці гэта.

Уладзімір ПІРОГ
Фота аўтара

*Граматы ад райвыканкама (М. Баніфатава) і БФК (У. Пучынскі);
хлеб-соль ад землякоў (Т. Шчарбакова)*

ВКЛ – вялікая спадчына некалькіх народаў Еўропы. Усвядомішы гэта, сённяшнія нашыя суседзі сталі задумвацца, як гэтую спадчыну, гэтую каштоўнасць скарыстаць у дні сённяшня і перанесці на часы будучыя. І размова ідзе не толькі пра тое, што, да прыкладу, жамойты перапісалі пад сябе многія старонкі гісторыі Княства Літоўскага, змянілі імёны ды геаграфічныя назвы... Важна таксама паказаць, што гэтыя землі далі еўрапейскай цывілізацыі і чым набываюць так можа быць карысны. Урэшце, як самім народам колішняга ВКЛ захаваць сваю самабытнасць, ідэнтычнасць у разнастайных саюзах, аб'яднаннях сённяшняга дня (Еўрапейскі Саюз, Садружнасць Незалежных Дзяржаваў ды пад.). Думаецца, знаёмства з гэткамі развагамі будзе цікавае і нам, сённяшнім беларусам, хто на правае лічыць, што пачатак вялікай дзяржавы – на нашых землях, што нашая старажытная мова была не толькі дзяржаўнай, але і моваю міждзяржаўных зносін у тагачаснай Еўропе, каму не абыхава, як гэтая Спадчына будзе трансфармаваная ў сучасных варунках.

Сёння мы прапануем артыкул літоўскага даследчыка сучаснага беларуска-літоўскага культурнага памежжа Ёнаса Вайшкунаса, знойдзены на інтэрнэт-старонцы <http://kryuja.org>.

Якую ідэнтычнасць мы набудзем у XXI стагоддзі?

Усе гучней кажуць пра тое, што свет незваротна змяніўся, што часу і прасторы не стае сваіх стабільных каштоўнасцяў, што тэмп жыцця, мабільнасць, тэхнічны прагрэс змушаюць адмовіцца ад традыцыйных вартасцяў і напайняюцца часовай, зменлівай, прыстасавальнай ідэнтычнасцю... Тое, што раней называлі крызісам «ідэнтычнасці», цяпер абвешчаюць яе новай формай.

Новым міфічным героем сёння робяць аморфнага чалавека, вольнага ад абавязкаў да Радзімы, народа, сям'і і нават самога пола... Любыя доўга-тэрміновыя адносіны і абавязкі абвешчаюць уціскам свабоды асобы – галоўнай каштоўнасцю робяць зольнасць дапасоўвацца да зменлівых абставінаў ды аморфнасць тоеснасці.

У такім кантэксце мы ўсё часцей уздымаем пытанне пра лёс нашай нацыянальнай літоўскай самасвядомасці. Дык якую ідэнтычнасць мы набудзем у XXI ст.? Традыцыйнае разуменне слова «ідэнтычнасць» прызначанае акрэсліць неад'емную сістэму каштоўнасцяў грамадскай і індывідуальнай самасвядомасці, якая характарызуецца пастаяннасцю, тоеснасцю і пераемнасцю. Ідэнтычнасць, пастаўленая ў цэнтры, надае чалавеку вось, якая дае яму моц штурхнуць кола сваёй творчасці. Любая перыферычная ідэнтычнасць ёсць толькі адбіткам цэнтру іншых (чужых) культураў у нашай свядомасці.

У свет прыйшоў час дабрабыту – і мы захлынуліся эмігрантамі. Пачалося неарганізаванае і некантраляванае дзяржавай рассяленне народу. У гэтым самым кірунку зрушы-

лася і палітыка гаспадарства – інтэграцыя кулём у новую, больш заможную і вялікую імперыю ЕС. Відавочна, што гэтыя два працэсы дзейнічаюць лёсавызначальна, працэсы, якія глабальна захапілі ўвесь народ, але якія амаль не кантралююцца ім.

Цяпер не час стагнаць і трызніць пра тое, што народ памірае, трэба шукаць новыя формы існавання і тоеснасці. Гінтарас Бераснявічус сфармуляваў аптымістычны маніфест стварэння нашай ідэнтычнасці:

«Найвялікшая памылка, якую мы маглі б зрабіць, і якую дагэтуль робім, – пасіўна сядзець і гараваць аб страчанай ідэнтычнасці. На жаль, калі будзем сядзець, яна не ўзмацніцца. Яна ўзмацняецца ад чыну і ад зведаных выклікаў. Трэба дзейнічаць так, каб гэтая ідэнтычнасць стала мацнейшай. Для яе няма небяспекі, калі яна ідзе, пракладае шлях, калі яна дэманструецца. Калі ідэнтычнасць ператвараецца ў дзейную сілу. Гэта ірландская, італьянская, кітайская, японская ідэнтычнасць. У яе запіваюць. Яна застаецца некранутай і па-за межамі роднай тэрыторыі. [...] Шчыра кажучы, гэта экспансія і ёсць спосаб, згодна з якім, у чым я глыбока перакананы, мы здолеем захаваць нашу нацыянальную ідэнтычнасць непахіснай, непарэпанай, захаваць сваю культуру. Толькі радыкальна прасоюваўся, абаронімся. І гэта мая прамова, насамрэч, мае адну мэту – нацыянальнае захаванне. Па-

Фота Алёны ПАНАДЫ

сіўная абарона вядзе да павольнага памірання, і ў іншае ХХІІ стагоддзе не патрапім, калі будзем таўчыся на месцы, калі не ўвойдзем у сусветныя геапалітычныя працэсы як дзейная сіла» (Г. Бераснявічус, «Стварэнне Імперыі»).

Таму мы мусім тэрмінова прыкласці супольныя намаганні дзеля ўсведамлення новай ідэнтычнасці, каб запаліць гэтую ідэнтычнасць у нашай свядомасці. Можна, гэта нечым нагадвае ўдасканальванне састарэлай аперацыйнай праграмы? Сам прычып ідэнтычнасці абапіраецца на пераемнасць самасвядомасці, на прыныцц пастаянства і перарывнасці, у міфалогіі ён перадаецца праз вобраз сусветнага дрэва або асобных яго мадыфікацый – жыццёвага, генеалагічнага дрэва, таго, што завецца «захаваннем сувязі з каранямі».

Ёнас ВАЙШКУНАС
(Заканчэнне будзе)

Асноўныя даты і падзеі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага

(Працяг. Пачатак у №№ 33–36)

Пасля смерці Аляксандра на вялікакняжацкі трон выбраны яго малодшы брат Жыгімонт I Стары (1506–1548). Каб захаваць хоць бы персанальную унію паміж дзвюма дзяржавамі, польская шляхта праз 3 месяцы выбрала Жыгімонта каралём. Неўзабаве пасля абрання вялікага князя адбылася чарговая вайна з Маскоўскай дзяржавай (1507–1508), якая суправаджалася новым спусташэннем земляў Беларусі. Падчас вайны Маскоўскай дзяржавы з ВКЛ (1512–1522) у 1514 г. капітуляваў Смаленск, а пасля адбылася Аршанская бітва (1514), у ходзе якой 80-тысячнае маскоўскае войска было разгромлена ўтрая меншым войскам гетмана К. Астрожскага.

Для аховы паўднёвых межаў ВКЛ, акрамя вайсковых гарнізонаў на Украіне, былі створаныя атрады пагранічнай стражы з мясцовых жыхароў – казацкія заганы. Яны ў адказ на татарскія набегі самі часта нападлі на паселішчы крымскіх татараў і турэцкія крэпасці на ўзбярэжжы Чорнага мора. У 1524 г. войска на чале з Астрожскім і кіраўніком казацкіх атрадаў А. Дашковічам штурмам авалодала турэцкай крэпасцю Ачакаў. Войска ВКЛ на чале з Астрожскім, слуцкім князем Ю. Алелькавічам, гарадзенскім старастам Я. Радзівілам, кіраўніком казакоў Дашковічам і інш. разграміла татарскае войска ў бітве на Альшаніцы (1527). У час вайны ВКЛ з Маскоўскай дзяржавай 1534–1537 гг. дзве расійскія арміі на пачатку 1535 г. праз Маладзечна накіраваліся на Вільню, але да яе не дайшлі, трэцяя праз Рэчыцу, Бабруйск і Слуцк дайшла да Новагародка, а на зваротным шляху спаліла Тураў, Мазыр і Брагін. Былі спаленыя таксама неўмацаваныя пасады інш. гарадоў. Паводле Піскароўскага летапісца, маскоўскія ваяводы «пасады у горадох жгли і сёла жгли і людзі, і живот, і жывотину вынімали, а иное выжгли и вышли поздорову». Беларуская шляхта сабралася ў войска і з Рэчыцы ўлетку 1535 г. накіравалася на Северскую зямлю, узяўшы спачатку Гомель, потым Старадуб. Паводле перапісу Гомель і Любеч адышлі да ВКЛ.

Яшчэ пры жыцці Жыгімонта Старога на сойме ў Вільні ў 1529 г. вялікім князем літоўскім быў выбраны яго 9-гадовы сын Жыгімонт II Аўгуст. Праз 2 месяцы і польскі сойм выбраў яго польскім каралём. Гэтыя дваіныя выбары мелі дваіную мэту – стварыць умовы для спадчынай манархіі ў абедзвюх дзяржавах і забяспечыць умацаванне уніі паміж імі. Далейшым развіццём гэтай палітыкі была перадача ўлады ў ВКЛ Жыгімонта Аўгусту на Берасцейскім сойме ў кастрычніку 1544 г. Жыгімонт Стары захаваў тытул вярхоўнага князя, а сын атрымаў усю паўнату ўлады на перыяд адсутнасці бацькі ў дзяржаве. У час княжання

Жыгімонта Старога быў прыняты адзін з першых у Еўропе сістэматызаваны збор законаў – Статут Вялікага Княства Літоўскага (1529).

У 1548 годзе памёр Жыгімонт Стары, і паўнапраўным каралём польскім і вялікім князем літоўскім стаў Жыгімонт Аўгуст (1548–1572). У час яго кіравання ў ВКЛ былі праведзены важныя палітычныя і эканамічныя рэформы, у выніку якіх форма і структура адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу ВКЛ былі набліжаны да аналагічнага ладу саюзнага Польскага караляўства. Паводле рэформы 1565–1566 гг. краіна падзялялася на шэраг павеатаў, у якіх утвараліся павеатавы соймікі, якія вырашалі мясцовыя пытанні, і павеатавыя суды – земскія, гродскія і падкаморскія.

У Інфлянцкую вайну 1558–1582 гг. маскоўскі цар Іван IV Жалывы намагаўся захапіць Інфлянты (Лівонію), атрымаць новых прыгонных сялянаў і гарадцы на Балтыйскім моры для гандлю з Еўропай. Паводле дагавора з магістрам ад 31.08.1559 Лівонскі (Инфлянцкі) ордэн пераходзіў пад пратэктарат Жыгімонта Аўгуста, да дагавора далучыўся і рыжскі арцыбіскуп. Паколькі пазіцыя Польшчы ў інфлянцкім пытанні была асцярожнай, ВКЛ уступіла ў вайну без саюзніка. Ваенныя дзеянні пачаліся ўлетку 1561 г. У пачатку 1563 г. цар з галоўнымі сіламі пачаў аблогу Полацка. Невялікі гарнізон 2 тыдні адбіваў атакі непрыяцеля, але вымушаны быў капітуляваць; частка жыхароў была знішчана, частка выслана ў Маскву. У пачатку 1564 г. 10-тысячнае (паводле інш. звестак 4-тысячнае) войска гетмана М. Радзівіла Рудога разбіла 30-тысячнае маскоўскае войска ў бітве на Уле. Летам гэтага ж года войскі Івана IV знішчалі вёскі ў раёне Мсціслава, Крычавы і Магілёва, у адказ у 1565 г. войска ВКЛ зрабіла рэйды па Вялікія Лукі і Смаленск. На заваяванай тэрыторыі Іван Жалывы загадаў пабудаваць крэпасці Усвяты, Ула, Сокал, Суша і інш. Пасля невялікага перапісу ў 1567 г. ваенныя дзеянні аднавіліся. У ліпені 2-тысячны атрад гетмана польнага ВКЛ Р.Ф. Сангушкі разграміў лагер маскоўскіх войскаў пад Чашнікамі. У верасні 1567 г. разбіў 9-тысячнае маскоўскае войска на маршы, у верасні 1568 г. узяў штурмам замак Улу, а віцебскія казакі на чале з С. Бірулем спалілі замкі Усвят і Веліж. У адказ маскоўскае войска спрабавалі ўзяць Віцебск, але толькі спалілі гарадскія прадмесці. Ход вайны паказаў, што самому ВКЛ без саюзнікаў не перамагчы моцную Маскоўскую дзяржаву.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ

(Працяг будзе)

Аграмястэчка – ад Аскеркаў да нашых дзён

Паселішча

У лістападзе 2009 года ў актавай зале Ціхініцкай сярэдняй школы Рагачоўскага раёна збярўца былыя і сённяшнія настаўнікі і вучні. Хтосьці прыедзе з прастораў былога Саюза, хтосьці – з самых розных гарадоў і вёсак роднай Беларусі, хтосьці, увогуле, – з далёкай Францыі, спякотнага Ізраіля ці заакіянскай Амерыкі. Завітаюць на агеньчык прадстаўнікі абласной ды раённай «вертыкалі», кіраўнікі мясцовага ААТ «Ціхінічы», святары і іншыя ганаровыя госці. І ўсё таму што свята – школа ціхініцкая 145 гадоў свайго радаводу адлічыць. Але ж такія школы на пустым месцы не ўзнікаюць. І, сапраўды, сам населены пункт Ціхінічы мае адметную і старажытную «біяграфію». Вось і паспрабуем крыху заглыбіцца ў яго гісторыю, пра якую летапісныя крыніцы, у тым ліку Метрыка ВКЛ, неаднаразова згадваюць нароўні з Рагачовам у 1430–1493 гг., 1567 г. і г. д.

Пасёлак абгінае з поўначы на захад і поўдзень рачулка Добрыца, якая ўпадае ў раку Друць, а затым нясе воды ў Днепр. Яна ў даўнія часы была шматводнай, пойма залівалася надоўга і шырока. Сваёй назвай яна падзялілася з вёскай Добрыцай. Ціхая плынь, шырокія разлівы, вялікія прасторы магчыма і далі назоў яшчэ аднаму селішчу – Ціхінец. Мясцовасць гэтая была прыўкрасная і багатая: лес, грыбы, дзічына, разнастайныя рыбіны ў рацэ (вадзіліся самы да пяці метраў). З даўніх часоў гэтыя землі засялялі нашчадкі плямёнаў дрыгавічоў. У розных гістарычных дакументах з XV стагоддзя сустракаюцца паведамленні аб набегам на Ціхініцкія абшары сялян і шляхты навакольных селішчаў з мэтай авалодаць сенажацямі ля ракі Друць, борцамі, ды іншымі каштоўнасцямі. Сельская гаспадарка, рамяство, гандаль прыходзілі да запусцення і заняпаду. Толькі ў XVII стагоддзі ад розных войнаў насельніцтва Беларусі скарацілася напалову.

У складзе Рагачоўскай воласці да 1440 г. маёнтка Ціхінічы належыў Віленскаму біскупству. У 1440 г. маёнтка вылучаны і аддадзены пану Альгішу. У 1509 годзе Рагачоўская воласць адпісаная вялікаму князю Жыгімонту I Старому. Ён жа падарыў Ціхінічы сваёй жонцы Боне Сфорца. Гэта таксама пацвярджае глыбокія гістарычныя і культурныя карані Ціхінічаў. На жаль, з розных прычынаў архівы, летапісы што

(Працяг. Пачатак на стар. 2)

да Магілёўскай губерні (Ціхінічы ўваходзілі ў яе ў складзе Рагачоўскай воласці, затым павету) зніклі або знішчаныя. Вунь нават войскі Напалеона, адыходзячы з Масквы, грэліся ў Магілёве ад вогнішчаў з архіўных дакументаў, а шматлікія фамільныя шляхецкія гербоўнікі ды царкоўныя метрычныя кнігі пагарэлі ў вогнішчах бальшавіцкай класавай барацьбы.

Аскеркі

Старажытны шляхецкі род (паходжаннем з Полаччыны) герба «Мурдэліе», прадстаўнікі якога займалі дзяржаўныя, адміністрацыйныя пасады ў Рэчы Паспалітай, ВКЛ, Расіі. Гэта быў адзін з знаных і багатых родаў на Беларусі, валодаў маёнткамі ў Менскім і Полацкім ваяводствах, Наваградскім, Ашмянскім паветах. У XVI стагоддзі належалі да баярства. Падчас акупацыі Полацка войскамі Івана IV Жалівага як кампенсацыю атрымалі землі ў мазырскім павеце (разам з Ціхінічамі, якія тады ўваходзілі ў склад мазырскага павета Менскай губерні), дзе сталіся мясцовым уплывовым родам.

Пасля 1784 г. Ціхінічы атрымалі статус мястэчка. Значную ролю ў эканамічным развіцці маёнтка Ціхінічы адыграў Ян (Іван) Банівентура Рафаілаў Аскерка, прадстаўнік 7-га калена роду Аскеркаў. Ён атрымаў спадчыну ад дзеда Антона, аб гэтым паведамляе ў сваім прашэнні на імя Менскага губернскага правадыра дваранства 24 ліпеня 1854 г.

На падставе ўжо згаданых крыніцаў можна выказаць меркаванне, што Ян Банівентура нарадзіўся ў 1804 годзе. Маёнткам Ціхінічы ён валодаў з 1804-га па 1864 гады. Да паўналецця сына маёнткам кіраваў яго бацька – Рафаіл Антоній Аскерка. У 1778 г. на сродкі ад прыбыткаў маёнтка ў Ціхінічах быў пабудаваны драўляны каталіцкі касцёл, які пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай стаў выкарыстоўвацца як праваслаўная царква, а з 1864 г. – як званіца адноўленага праваслаўнага храма. Пасля рэвалюцыі тут размяшчалася народная хатачытальня (клуб).

У сям’і Яна Аскеркі было пяцёра дзяцей: чацвёра сыноў і дачка. Дачка грала на некалькіх музычных інструментах, мела выдатна пастаўлены голас, што дазваляла на званых балях выконваць складаныя музычныя творы, саліраваць.

Указам ад 10.09.1836 за № 8287 Сенат Расійскай імперыі

паўторна зацвердзіў герб роду Аскеркаў (да гэтага герб зацвярджаўся ў Рэчы Паспалітай і ВКЛ). Мною герб Аскеркаў рэканструюваны, у каляровым выкананні (паводле апісання, бо арыгінал не захаваны).

Да таго часу ў маёнтку ўжо было 8 тысячаў дзесяцінаў зямельных угоддзяў. З іх: лес – каля 5 тыс. дзесяцінаў, раллі – 1433, сенажацёў – 521, а астатнія 1786 – паша ды няўдобіцы. Валодаць і кіраваць такім маёнткам было нялёгка. (Да параўнання ААТ «Ціхінічы» апрацоўвае і выкарыстоўвае тыя ж плошчы, але кіраўніцтва наракае на велізарныя цяжкасці кіравання.)

У часе кіравання маёнткам Рафаілам Аскеркам, бацькам Яна, былі пабудаваныя сядзіба з хатай для дваровых (у ім жылі дваровыя людзі сем’ямі, кухня для гаспадароў і сталовая), пчальня з двухпавярховай драўлянай пабудовай для захоўвання вулляў узімку, адгонкі мёду, велізарны сад, англійскі парк, плаціна на р. Добрыца ды ірыгацыйныя каналы з заходняга, паўночнага і ўсходняга бакоў парку (сядзібы), дзве стайні, млын-слясарня, круглыя адрыны для малочнага статку дыяметрам 50 метраў; масласырзавод, у якім вырабляўся сыр, іншая малочная прадукцыя, алей. У 1861 г. Ян Аскерка пабудаваў другую плаціну ніжэй па рацэ для падачы вады на бровар, дзе выпрацоўваліся спірт, віны. З бровара быў уладкаваны пуцэпразвод у адрыву малочнага статка, па якім брага самацёкам пастаўлялася

быдлу. Яе маглі бясплатна браць сяляне для сваёй жывёлы.

Інтыгамі брата, Людвіга Аскеркі, службоўца Рагачоўскага павета, Яна Аскерку пазбаўляюць дваранства. Часткай маёнтка, фальваркам, стаў валодаць Людвіг Аскерка. Аднак Ян Аскерка ў 1854 г. звярнуўся з просьбаю дапамагчы яму аднавіць дваранства. Сенат Расійскай Імперыі ў 1859 г. аднавіў яго спадчынным маёмасным правам, і ён становіцца аднаасобным уладальнікам. Мяркуецца, што дзяржава вярнула яму розніцу ў выплатах за гады, калі ён лічыўся абшарнікам. Гэта дазволіла збудаваць ў 1861–1864 гг. бровар, другую плаціну, школу для сялянскіх дзяцей з хатай для настаўнікаў.

На падставе архіўных дакументаў можна прыйсці да высновы, што Ян Банівентура Рафаілаў Аскерка памёр прыкладна ў студзені-верасні 1864 г. у м. Ціхінічы і быў пахаваны ў сямейным склепе. У студзені 1864 г. дваранін Аскерка яшчэ пералічваў у казну грошы на рамонт і будаўніцтва дарог і дарожных мастоў, тэлеграф. Некаторы час маёнткам Ціхінічы кіравала пані – дачка Яна Аскеркі, якая затым з цяжкасцямі выехала з дзецьмі да сваякоў у Менскую губерню.

У рашэннях аб секвестры маёмасці дваранаў, якія ўдзельнічалі ў рэвалюцыйных падзеях 1863 г. па Менскай, Віцебскай і Магілёўскай губернях, Ян Аскерка не названы, як і ў спісах секвестравання броварных заводаў Магілёўскай губерні. Увогуле, з больш як 200 імёнаў генеалагічнага дрэва Аскеркаў, у Сібір былі сасланыя 6, а Міхаіл Аскерка, вайсковец, лекар Магілёўскага гарнізона, які скончыў Маскоўскі ўніверсітэт, быў расстраляны, бо ўзначальваў падпольную палітычную арганізацыю напярэдадні падзеяў 1863 г.

Мікалай ЖЫЛІНСКІ

(Заканчэнне будзе)

Стайня

Новае як забытае старое

Утрылогіі Якуба Кола са «На ростанях» ёсць такі дыялог: «— Як лепей назваць па-беларуску: чай ці гарбата? — Як ні называеш, — усё будзе добра, абы смачна, — адказаў жартам Лабановіч». Назоўнік **гарбата** шырока ўжываўся ў жывой народнай мове беларусаў у XIX і ў першых дзесяцігоддзях XX стагоддзя. Больш за 10 разоў ён выкарыстаны ў «Паўлінцы» Янкі Купалы: «Мужчыны сядзяць з аднаго канца стала, а жанчыны — з другога. П'юць гарбату, наліваючы на сподкі». Пасля гэты назоўнік перайшоў у пасіўны склад. У пяцітомным ТСБМ ён падаецца з паметай «устарэлы». А цяпер ён зноў вяртаецца ў мову, як і многія іншыя (напрыклад: *кавярня, травень, паасобнік*), актыўна ўжываецца ў перыядычным друку, у мастацкай літаратуры і заслугу ўключэння ў нарматыўныя слоўнікі: 1) Цім прывітаўся. Света прамаўчала. Пачалі піць *гарбату* (Андрэй

Федарэнка); 2) Завару ў парцалянавым кубку *гарбату* (Уладзімір Арлоў); 3) — Але пачаставаць вас няма чым. Хіба *гарбаткай*? — Добра — *гарбаткай!* — аж узрадаваўся я, учуўшы гэта знаёмае з дзяцінства слова. Так некалі вымаўляла маці, вясковая настаўніца, бацька ж заўсёды казаў «чай», а маці ўпарта папраўляла яго: «*гарбата*» (Васіль Быкаў).

Далей гаворка пойдзе пра два словы, да якіх выдатна падыходзіць прыказка *Усё новае — гэта добра забытае старое*. Яна прыгадалася, калі ў 2003 годзе ў газеце «Народная воля» сустрэўся сказ: «Я адчуваю, як новая, будучая Беларусь **пакрыёма**, але няўхільна набірае моцы». Можна падумаць, што тут **пакрыёма** — новае слова, якога няма ў нашых акадэмічных слоўніках. Але яно «добра забытае старое». Яго ў свой час выкарыстаў Янка Купала ў паэме «Курган» (1910): «Толькі модлы раслі небу ў сэрцах людзей і пракляцце расло **пакрыёма**». Ужываў

яго і Вацлаў Ластоўскі: «Забарона літоўскага друку прымусіла ліцьвінаў вучыцца граматы **пакрыёма**, па хатах». А паходзіць гэта слова з польскага спалучэння *po kryjomu* і абазначае «ўпотаі, непрыкметна для другіх». Можна гаварыць, што яно зноў пачало актыўна ўжывацца ў літаратурнай мове і варта таго, каб трапіць у нарматыўныя слоўнікі. Вось некалькі прыкладаў з перыядыкі апошніх гадоў: 1) Ні ў форме палкоўнік, ні ў штацкім маёр мяне на кручку не трымаў **пакрыёма**. І хоць у пакутах сумленне маё — мненіцая радасць раба незнаёма (Ніл Гілевіч); 2) Бацька не ганяў мяне памагаць яму ў гаспадарскіх клопатах, сам рэзаў сечку карове, насіў з далёкага гумна сена авечкам, парыў бульбу свінням і **пакрыёма** шаўцаваў (Сакрат Яновіч); 3) Бурбона баяцца, што дваінікі могуць дапамагчы Напалеону **пакрыёма** пакінуць востраў (У. Арлоў); 4) Сышлі **пакрыёма** і адранцвенне, і

холад магільны ад сонца, цяпла, ад бадзёрага плёска-ту вёслаў... (Алег Мінкін); 5) Каб **пакрыёма** злавіць тое, што ў яве не страціў... (Эдуард Акулін); 6) Зварганілі яму калісь плоцік з арматурнага жалеза ў калгаснай кузні. Па блату, **пакрыёма** ад старшыні: «жалеззя» не хапала нават на ремонт калгаснай тэхнікі (П. Місько); 7) Аркадзь Рыгравіч **пакрыёма** баіцца, што пакіне Людка яго тэатр (М. Южык); 8) І я **пакрыёма** адчуў на сабе: гады — след у след за падзеямі, словамі... (Кастусь Жук); 9) З тых дат Вінцэнт багата чаго намагаўся чыніць у жыцці **пакрыёма**. Нават перад каханай Юзэфкай (Язэп Янушкевіч).

На аснове прыслоўя ўтварыўся ўжо ўласна беларускі прыметнік **пакрыёмны**: «Павылазілі на свет сціжмы слухачоў, віжоў і даказчыкаў, што на вуліцах і ў дамах размовы ціхія падслухоўвалі і ў твары людскія пільна ўглядаліся, **пакрыёмныя** думкі ў злачынствы прыдумляючы» (У. Арлоў).

Двойчы сустрэўся ў сучасным перыядычным друку назоўнік **перакінчык**, якім называюць таго, хто перакінуўся на бок праціўніка, хто стаў яго прыхільнікам ці хаўруснікам. І гэта слова не новае, а забытае старое. У артыкуле «А ўсё ж такі мы жывём!» (1914)

Янка Купала пісаў пра вялікадзяржаўнікаў «паноў саланевічаў і таму падобных»: «Для **перакінчыкаў** законы жыцця і праўдысправядлівасці ў рахунак не ідуць». Часам у друку лічаць гэта слова наватворам Янкі Купалы. Але гэта не так. Яшчэ раней, у 1911 годзе, В. Ластоўскі пісаў: «Бадай толькі адны **перакінчыкі**-беларусы крыва глядзелі на беларушчыну». Неаднойчы ўжыў гэта слова Язэп Лёсік: «Найгоршымі ворагамі нашага руху ёсць беларусы-**перакінчыкі**, атрымаўшыя выхаванне расійскае ці польскае». Яшчэ прыклад: «Як вольны з вольным, роўны з роўным, пойдзе ён, працоўны беларускі народ, поруч з другімі народамі, а ў тым ліку і з польскім, але не з панамі, прываснямі польскага імперыялізму, хоць бы вы былі і тутэйшымі здраднікамі і **перакінчыкамі**, забыўшымі бацьку і мацера сваю» (Алесь Гарун). Відаць, гэты назоўнік варта ўвагі лексікографу, тым больш што ён ніколі не страціў сваёй актуальнасці. А паходзіць ён з украінскай мовы (*перекінчик*), дзе фіксуецца ў слоўніках як звычайнае нарматыўнае слова, праўда, з паметай «размоўнае».

Іван ЛЕПЕШАЎ,
доктар філалагічных
наук, прафесар

Вёска Баравое, дзе жыве Мікалай Аляксеевіч Сазонаў, знаходзіцца недалёка ад Дзяржынска. Гаспадар з прыемнай усмешкай сустрэў мяне і маю жонку Людмілу на парозе сваёй хаты, якая літаральна патане ў зеленыя кветкі, кусты і дрэваў. А працуе ён у сярэдняй школе, якая знаходзіцца побач з сядзібай, настаўнікам фізікі і інфарматыкі. Ходзім мы па яго сядзібе і здзіўляемся: якая прыгажосць навокал, колькі тут розных кветак, дзівосных кустоў, дрэваў... Гэта не агарод, а сапраўдны філіял Цэнтральнага батанічнага саду Беларусі!

Вось Мікалай Аляксеевіч падводзіць нас да сваіх любімых кветак клематысаў, якіх у яго больш за 60 гатункаў, кветкі гэтыя дасягаюць вышыні 5–6 метраў. Нашаму здзіўленню не было межаў, калі гаспадар дзівоснага саду паведаміў, што цюльпанаў у яго налічваецца да 200 гатункаў, а гладыёлусаў — больш за 350. Азнаёміў ён нас і з загадкавымі раслінамі, якія маюць чароўныя, таямнічыя назвы: вейгела, амарылісы, будлея, бугмансія... Паўднёвыя расліны адчуваюць сябе тут як дома і нават даюць плады: гэта і грэйпфрут, і апельсін, і фіга-

Скарбы саду і душы

вае дрэва — інжыр, і лімоннік кітайскі... Пад полагам кустоў і дрэў расцілаецца зялёны дзірван: тут і верас, і кісліца, і шматлікія лугавыя кветкі. Уцяпліцы расце каля 30 гатункаў памідораў, а ўсяго ў добрага гаспадара налічваецца каля 100 гатункаў гэтай карыснай агародніны. І ўся гэтая прыгажосць змяшчаецца крыху больш, чым на 15 сотках. Даглядаць сад яму дапамагаюць жонка Тамара Яўгенаўна, настаўніца матэматыкі гэтай жа школы, а таксама іхнія дзеці — Антон і Ганна, выпускнікі Мінскага радыётэхнічнага ўніверсітэта.

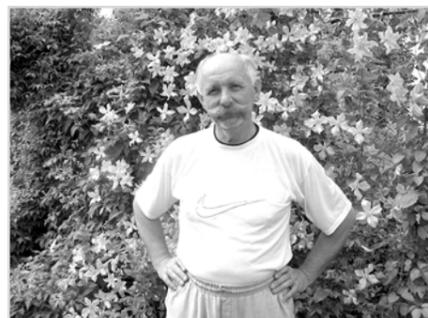
Працягам цуда-саду Мікалая Аляксеевіча з'яўляецца школа, у памяшканнях якой таксама шмат яго кветак і дрэўцаў лімона, інжыра, мандарына. Амаратарская дзейнасць гэтага цудоўнага чалавека аказвае велізарны ўплыў на дзяцей, вучыць іх любіць прыроду. На экскурсію ў яго сад прыходзяць

вучні школы, выхаванцы мясцовага дзіцячага садка.

Мікалай Аляксеевіч нарадзіўся на Шклоўшчыне, а яго жонка Тамара Яўгенаўна — у Іў'еўскім раёне. Яшчэ ў студэнцкія гады ён хапіўся плаваннем на байдарцы. Аднойчы Мікалай Аляксеевіч запрасіў у байдарачнае падарожжа па Віліі знаёмую дзяўчыну Тамару. У час падарожжа ён так захаўся ў сваю знаёмую, што недзе перад самай Вільняй прапанаваў ёй свае руку і сэрца. На ўспамін аб гэтай рамантычнай падзеі яны назбіралі ў лесе сасновыя шышак, якія і дагэтуль захоўваюцца ў іхнім доме. Сёлета яны з дачкой Ганнай таксама падарожнічалі па Віліі. Мікалай Аляксеевіч адзначыў, што Вілія прыгажэйшая з усіх рэк Беларусі: чыстая вада, стромкія пясчаныя берагі, парослыя сасновымі лясамі. І гэта сапраўды так. Яшчэ ў XIX стагоддзі вы-

датны беларускі археолаг, гісторык, фалькларыст Канстанцін Тышкевіч здзейсніў падарожжа па Віліі, якому прысвяціў манаграфію «Вілія і яе берагі». Гэтай ракою быў зачараваны і Адам Міцкевіч, калі пісаў: «Вілія, маці рачулак празрыстых...»

...За кубачкам кавы прыемным голасам пад гітару ён праспяваў нам песні на вершы Генадзя Бураўкіна і Леаніда Дранько-Майсюка, музыку да якіх напісаў сам. Мікалай Аляксеевіч добра іграе на баяне, ён — актыўны ўдзельнік мясцовага музычнага ансамбля, цудоўны фатограф, умее вязаць, шыць на швейнай машыне, гатаваць смачную ежу. Відаць, лягчэй пералічыць тое, што ён не можа рабіць! Быў у яго гасціннай хаце пэнт Леанід Дранько-Майсюк, графік і мастак Мікола

Галоўныя захапленні
Міколы Сазонава

Купава, які прыезджаў сюды з выстаўкі сваіх твораў. Мікалай Аляксеевіч — і фізік, і лірык. Шмат беларускамоўных вершаў, эпіграм ён прысвяціў сваім сябрам, знаёмым, калегам па працы. Такія людзі, як ён, упэўнены, з'ўляюцца пракладам для многіх нашых суйачыннікаў і, вядома, скарбам нашай Бацькаўшчыны.

Лявон ЦЕЛЕШ,
г. Дзяржынск

Мірскі замак як шыкоўны гатэль

Нам, як замежным турыстам, не без дапамогі родзічаў (якім і за гэта падзяка), быў дадзены пэрсанальны тур Мірскага замку й ягонага навакольля. Рэстаўрацыя йдзе поўным ходам. Апрача ўсяго іншага, у замку ўладжваюць 16 люксусных апартамантаў. Тут і высокаякасная мэбля бабруйскага вырабу (яшчэ ў плястыковым абкрыцці), і першаклясныя лостры айчынай вытворчасці, і італьянская кераміка, і нямецкая электроніка, і шпалеры ў кожным пакоі асобнага дызайну. Маладыя мастакі зь менскай акадэміі мастацтваў пазалочваюць і размаляваюць столі. Вышліфоўваюцца балюстрады. Закроены прасторны канфэрэнцзал з будкамі для перакладнікаў. Упарадкаваная навакольная тэрыторыя. Рэстаўравана княжацкая царква. Абгароджаная тэрыторыя замку (з чаго міране незадаволеныя: «Раней можна было ўсюды хадзіць, а цяпер...»).

Рэстаўратары замку, няпэўныя адносна рамонтаў – шмат што робіцца наўздагад і, як некаторыя прызнаюць, памылкова – позняцца з выкананнем работаў. Дата адкрыцця адсунутая да 2011 году. Раней ці пазней скончаць. Іначле ў закончаных апартамантах будзе ўжо каштаваць ня 20 дзяржаў ад асобы за ноч, а разоў дваццаць па дваццаць ды больш.

Да замку-прыгажуна пад'яжджаюць аўтобусы са школьнікамі, а часамі й машыны з замежнікамі. Ля ўваходу на пляч ужо не адна, як раней, а тры сувэнэрныя крамкі.

Жыткавіцкія могілкі, вуліцы й гутарка зь мясцовымі карэспандэнтамі

Шлях зь Менску на Жыткавічы, мінаючы Слуцк і Салігорск, пралёг даволі гладка, прычым дае магчымасьць набыць сезонныя дары лясоў. У нашым выпадку гэта былі лісічкі й ягады, зь якімі сядзяць паабাপал дарогі руплівыя шукальнікі лішняга рубля або й адзінага для іх скупюга заробку. Глянеш на іхныя спацела-загарэлыя твары, і ня думаеш пра чарнобыльскую радыяцыю, а бярэш іхні цяжка набыты тавар.

У Жыткавічах адедалі, кажучы трапным мясцовым словам, клады (могілкі). За чатыры гады магіль прыбыло вунь аж колькі. Агледзіш помнікі, пераважна з партрэтамі нябжычкі, і жахаешся ад факту, што большыя іх памерлі ў зусім нестарым веку. Сапраўдная пандэмія перадчаснай сьмерці, якая шмат кажа пра эканоміку краіны, палітыку, мэдыцыну ды стыль жыцця.

Сам горад ня шмат зьмяніўся за прамінулыя чатыры гады. Заасфальтавалі збольшага яшчэ пару вуліцаў, а рэшта ляжыць далей з выбоінамі ды вадзянымі ямамі. Гэта не перашкаджае некаторым вар'ятам за рулём шугаць на шалёнай хуткасыці каля пешаходаў. Я ледзь-ледзь не паплаціўся, калі ня жыццём, дык паламанымі касьцямі, ідучы з жонкай па Акцябрскай (Кастрычніцкай) недалёка ад Маладзёжнай. Трэба зазначыць, што гарадзкія ўлады парупіліся пакласьці шмат дзе ўпоперак вуліц гарбы, якія спавальваюць аматараў хуткае язды.

Госьці з Амэрыкі ў Жыткавічах бываюць ня часта. Таму нашым прыездам зацікавіліся карэспандэнты з мясцовае радыёстанцыі й газэты «Новае Палесьсе». Прагаварылі больш за гадзіну і пра дадатнае, і пра адмоўнае, у тым ліку пра адзін прыкрас маэнт для кожнага беларуса, якому баліць зьявага роднае мовы. У той час якраз быў пачаўшыся віцебскі «Славянскі базар»...

Хвойкі

Кіляметраў 50 ад Жыткавічаў ёсьць вёсачка з паэтычным назовам Хвойкі. А каля яе, у выносістым сасновым лесе, нехта некалі дадумаўся запачаткаваць клады. За гады набралася ладна магільнаў. Хаваюць, не зразаючы дрэваў. Хвойкі – унікальны могільнік-лес. Тут цішыня гучыць, як малітва. Ціша душу калыша, сказаў бы паэт... Тут самі напрошваюцца багдановічаўскія радкі:

*Чуеш гул? Гэта недзе лясун
пачынае няголасна граць.
Пад рукамі яго, наганяючы сум,
быццам тысячы туга
нацягнутых струн,
танкастволья сосны зьвіняць.*

Такая тут музычная цішыня, што думаеш: вось бы ў гэтым месцы быць пахаваным...

Янка ЗАПРУДНІК

(Заканчэне. Пачатак у № 36)

Недалёка ад Хвойкаў жыла некалі мая Надзя. Аб'ехалі-агледзелі ейнае Лутоўе, сястрыны Пасталы, рэшткі якіх адзіночна спачываюць у абдымках лесу. Пагутарылі з рэдкімі тут жыхарамі, пабедавалі над запустэньнем і адсутнасьцю моладзі. Надзін швагер, Мікалай Жураўлевіч, які пражыў тут больш за паўвека, выказаў свой настрой двума словамі: «Баліць душа...»

Лясная сымфонія ў тураўскім музэі

Мінулае слава Турава ўвасоблена цяпер у велічным помніку сьв. Кірылы Тураўскага на колішняй замкавай гары ды раскапаным нядаўна побач з помнікам падмуркам царквы, што памятае, напэўна, свайго залатавуснага прапаведніка. Сьцены пабудаванага над руінамі манежа абвешаныя выпіскамі зь летапісаў ды іншай адпаведнай інфармацыяй.

Гэтым разам мы запоўнілі лакуну папярэдніх наездаў – завіталі ў тураўскі музэй прыроды. Тут разьмешчаны чучалы ўсяго зьярынага сьвету гэтага краю. Якое багацьце! Якая сымфонія галасоў палескага лесу! Шчабечуць і цьвіркаюць птушкі, рохкаюць кабаны, выпоць ваўкі, крумкаюць жабы, а над усімі імі заліваюцца салаўі. Слухаць не наслухацца! Нарэшце задавольнілі даўняе жаданьне пачуць галасістых пяюноў, пра што было шмат гутаркі ў часе застолья папярэднім вечарам.

Праваслаўная царква: архітэктурная тэндэнцыя

Усюды, дзе мы былі, мы цікавіліся царквымі, царкоўнымі справамі.

У жыцці чалавека, а яшчэ больш у жыцці народу, рэлігія – надзвычай важны фактар. Палітыкі й царкоўныя дзеячы выдатна разумеюць узьдзеянне рэлігіі на грамадзтва.

Беларуская царкоўная архітэктурнае свае гістарычныя асаблівасьці, свае контуры, свой стыль. І таму, калі езьдзіш дарогамі або ходзіш вуліцамі,

кідаецца ў вочы сучасная тэндэнцыя запаўняць беларускі краявід купаламі маскоўскае формы, цыбулінамі. На беларускіх вуліцах расейская мова, у беларускім небе расейскія купалы.

«Дудуткі» й забабоннасьць беларусаў

Наслухаўшыся пра музэй старажытных народных промыслаў «Дудуткі», што недалёка ад Менску, мы наважыліся адведаць яго. Там і вятрак, і кузня, і ганчарня, і ткацкі варштат, і пякарня, і самагонны апарат, зь якога, пад закусачку, можна папрабаваць традыцыйнага беларускага пітва, і шмат чаго яшчэ, у тым ліку дзікі кабан і цыбатыя штраўсы.

На пляцы стаіць нядаўна пабудаваная драўляная царква з купаламі-цыбулінамі, у якой увесь іканастас і царскія дзьверы выкладзеныя саломкай.

Дарогі й краявіды. Два бакі мэдаля

Калі гаворыш у Беларусі з кім-небудзь, хто прыехаў з Расеі або з Прыбалтыкі ці з Украіны, чуеш пахвалу беларускім дарогам і краявідам, а таксама менскім вуліцам. Усюды наведнікі бачаць малюнак чыстай, акуратнай, дагледжанай краіны. І насамрэч, першы выгляд галоўных пляхоў, навакольля й вуліц, нават правінцыйных гарадоў, сьведчыць пра выразныя зьмены на лепшае. Але, калі пераказваеш гэтае ўражаньне мясцоваму жыхару, чуеш (а пасья й сам бачыш) шмат довадаў пра жывучасць старога савецкага зьядбаньня. І сапраўды, каб пераканацца ў слушнасьці такіх выказваньняў, ня трэба нават ехаць у правінцыю. Хоць у Менску зьявіўся ўбок з праспэкту Незалежнасьці за будынак Акадэміі Навук, каб пабачыць нехайныя пабітыя ямамі завулак. Мала таго, тут жа побач стаіць музэй імя Якуба Коласа. І думаеш: якая непашана да народнага барда, чый культурны пэнтар акружаны транспартнай развалінай, брудам і хаатычным згусткам аўтамабіляў.

Тым ня менш, агулам бяручы, у сэнсе фізычнага твару краіны назіраюцца зьмены на лепшае. На вялікі жаль, гэтага ня скажаш ані пра ўзровень матар'яльнага жыцця большыні звычайных людзей, ані пра стан нацыянальнай культуры...

Зьезд беларусаў. Бацькаўшчына ў добрых руках

Арганізатарам Пятага зьезду Згуртаваньня беларусаў сьвету «Бацькаўшчына» ўдалося правесці 18–19 ліпеня свой шточатырохгадовы форум. Больш за 300 дэлегатаў з 23-х краін запоўнілі залю нямецкага адукацыйнага цэнтру, так звананага «ай-бі-бі» або «і-бэ-бэ» (IBB).

Пасья ўрачыстых акордаў гімну «Бацькаўшчыны» прагучэлі прывітальныя словы Старшыні Рады БНР Івонкі Сурвілы. Чысьцюсенькай беларускай мовай прывітаў удзельнікаў зьезду пасол Швэцыі. А далей пайшлі прамовы, даклады, выступы.

Поўкрутлы калідор цэнтру, людны аднароду, быў шчыльна застаўлены сталамі з кніжкамі, дыскамі, сувэнірамі. Якая маса ўсяго гэтага! Падумалася: можа нацыянальная беларусіка (хоць і малатыражная) ужо не такая й бедная, як гэта часамі здаецца. Пішэце, стварайце, хлопцы й дзяўчаты! Прыйдзе няўхільна час і на большыя тыражы.

Галоўнай навіной сёлетняга зьезду быў удзел у ім урадавых прадстаўнікоў высокага рангу. Міністар культуры Павел Латушка выступіў з даўгаватай прамовай, якая была безьперашкодна выслухана. Іншыя ўрадаўцы выступалі таксама, адказвалі на пытаньні дэлегатаў.

Паседжаньне Вялікай Рады «Бацькаўшчыны» напярэдадні зьезду, на якім была аднадушна выказаная дадатная ацэнка працы кіраўніцтва арганізацыі, прадэманстравала, што на чале згуртаваньня стаяць дзьве разумныя й прадавітыя маладыя жанчыны, Алена Макоўская й Ніна Шыдлоўская. Абраньне іх за кіраўнічак на наступны пэрыяд – зарука, што «Бацькаўшчына» будзе й надалей у надзейных руках.

Змучаныя дарогай, але падбадзёраныя ўсьведамленьнем выкананых абяцаньняў і збытых жаданьнях, шчасьліва дабраліся дамоў перадумоўцаў ды пераацэньваць бачанае, чулае й перажытае.

Чым вымярыць удачу падарожжа? А тым, што ў дарозе не хварэлі. Што зразумелі. Вытрымалі нарузку сустрэч, адведак і застольяў. Нічога не згубілі й не забыліся. І ўсіх абнадзейлі, што, калі Бог паможа, дык яшчэ раз пабачымся. Можна...

Гістарычны анекдот

Захварэў майстар-рамеснік, ды так, што неўзабаве стаў канаць. Жонка, якая была ўвесь час пры ім, пабегла да суседзяў, каб пазычыць свечку-грамнічку, і запаліла яе каля ложка хворага. Але смерць перастала спяшацца, затрымалася на паўдарозе. Гэта раззлавала кабету, і яна давай падганяць мужа: «Канай хутчэй, каб свечка дарма не гарэла, бо прыйдзеца плаціць за новую».

Захварэла неяк адна купчыха-ўдава, і наведка яе прыйшла адзіная з радні мяшчанка, якая ў думках выношвала нейкія планы наконт спадчыны. Прыйшоўшы, яна стала «сучыцца» хворую:

– Ах, дарагая мая, якая ж ты шчаслівая! Яшчэ крыху, і ты ўбачыш самога Госпада, які паклапоціцца аб тваёй бязгрэшнай душы...

– Калі так, – адгукнулася купчыха, – дык я адразу ж папрашу Пана Бога, каб і табе, мая дарагая, найлепшае месца неадкладна падрыхтаваў.

– Не-не, не трэба, – замахала рукамі госця, гэта парушыць мае справы на зямлі, таму не прыспешвай Усывышняга!

Староста і бурмістр жылі ў згодзе. Нават мелі адно супольнае адзенне для святаў ці ўрачыстых цырыманіялаў, якое апрадалі па чарзе. Але аднойчы староста па нейкай прычыне не перадаў боты з гэтага афіцыйнага комплекта, і бурмістр, атрымаўшы за-

прашэнне на сустрэчу з каралём, які праязджаў праз іх горад, вымушаны быў прасядзець дома. І гэта абразіла яго да глыбіні душы.

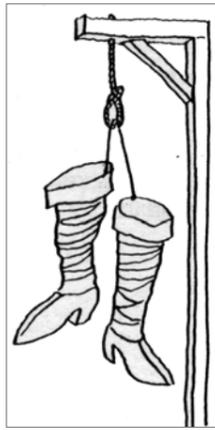
Прайшло некалькі дзён. Пану старосту трэба было пакараць нейкага злачынца, якога суд прыгаварыў да павешання. Па шыбеніцу ж даводзілася звяртацца да бурмістра. І дзяржаўца мясцовых зямель накіраваў просьбу ў магістрат. На гэта галава горада адказаў так: «Шыбеніцы не дам, бо, калі і маю яе, то выключна для сябе асабіста і для сваіх блізкіх».

Шляхцянка на кірмашы прадавала свінню. Падышоў нейкі мужык і давай з ёю таргавацца. Доўга спрачаліся яны за цану, але безвынікова. Хаваючы сакеўку ў кішэню, мужык і кажа на развітанне: «Ну, калі так, то грошы – мае, а пані – свіння».

рабіць? Казытаць і гладзіць пана свінню... не, пана суддзю? Кожны б на маім месцы даў бы па рыле... пана суддзі, пасля чаго пан суддзя, канечне б, сканаў».

Сабраў і апрацаваў Леў КАЗЛОЎ.
Малюнкi Пятра ДРАЧОВА

Кастрычнік

19 – «Свята», Беларускі дзяржаўны ансамбль народнай музыкі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1988 г.) (Мінск; 1984) – 25 гадоў з часу стварэння.

20 – Бradoўскі Антон Рафаілавіч (1859–1928), калекцыянер, музейны работнік, заснавальнік Віцебскага губернскага музея (пазней Віцебскі абласны краязнаўчы музей) – 150 гадоў з дня нараджэння.

25 – Дубінскі Сяргей Антонавіч (1884, Гродзен. губ. – 1937), вучоны-археолог, які склаў і выдаў першую «Бібліяграфію па археалогіі Беларусі і сумежных краін» (1933 г.) – 125 гадоў з дня нараджэння.

25 – Адамовіч Яўген Кузьміч (1934, Кліч. р-н), літаратуразнавец, фалькларыст, педагог – 75 гадоў з дня нараджэння.

25 – Штоп Яўген Аляксандравіч (1939, Ваўкавыск), дзеяч самадзейнага мастацтва, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1982 г.) – 70 гадоў з дня нараджэння.

28 – Ждановіч Фларыян Паўлавіч (1884, Мінск – 1937), тэатральны дзеяч, акцёр, рэжысёр, адзін з заснавальнікаў беларускага прафесійнага тэатра – 125 гадоў з дня нараджэння.

29 – Нацыянальны інстытут адукацыі Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, навукова-метадычная ўстанова (Мінск; 1929) – 80 гадоў з часу заснавання.

На брусніцы – ураджай

Фота Уладзіслава ПУЧЫНСКАГА

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

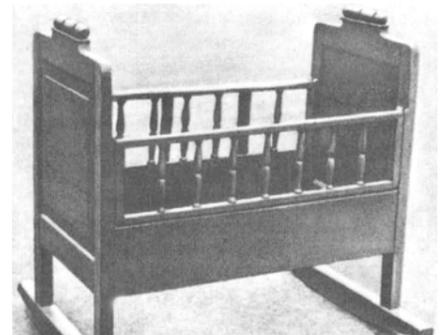
КАЛЫСКА – (а таксама **зыбка**, **люлька**, **гушкалка**) дзіцячы ложак. Даўні від народнай мэблі. Рабілі з дошак ці рэчак. У Заходняй Беларусі (асабліва ў Панямонні) плялі з лазовых дубцоў, ракіты, карэнняў у выглядзе доўгага кошчыка (часам з казырком); падвешвалі на чатырох почапках да столі ці бэлькі, часцей – да жэрды (галіны), якая адным канцом затыкалася за бэльку. Для зручнасці калыхання да калыскі мацавалі вяроўку (можна было калыхаць нагой ці рукой або на адлегласці).

Найбольш просты від уяўляў сабою кавалак палатна, што нацягваўся на драўляную раму. Такую калыску было зручна браць у поле, дзе яе падвешвалі на трынозе, абгарнуўшы паверх абрусам ці поцілкай, нібы парасонам.

Вёска Вязынка
Дом-музей Янкі
Купалы. Пач. XX ст.

З канца XIX ст. пашыраная калыска ў выглядзе невялікага ложка на ножках, падбітых папарна дугападобнымі брускамі. Часта аздаблялі прапілоўкай па краях дашчаных спінак, фігурнымі прафіляванымі накладкам, точанымі ці разьбянымі элементамі, з якіх набіралі рашэцістыя бакавіны. Плеценыя з лазы калыскі дэкаравалі спалучэннем розных спосабаў пляцення. У наш час самаробныя калыскі амаль выйшлі з ужытку, саступішы месца каляскам і ложкам прамысловай вытворчасці.

Вёска Гудзілава,
Маладзечынскі р-н, 1930-я гг.

КАЛЫХАНКА – а) у прафесійнай музыцы: песня або інструментальная п'еса ў спакойным, запаволеным тэмпе з характэрным рытмічным пагойдваннем у акампанемента на ўзор народна-бытавых песень для закалыхвання дзіцяці.

З канца XVIII ст. жанр увайшоў у вакальную лірыку (калыханкі для голасу з фортэпіяна пісалі Ф. Шуберт, І. Брамс, А. Аляб'еў, М. Глінка, М. Мусаргскі, П. Чайкоўскі і інш.), выкарыстоўваецца ў операх, араторыях. З XIX ст. вядомыя інструментальныя калыханкі.

У Беларусі калыханкі атрымалі значнае пашырэнне ў камерна-вакальнай і камерна-інструментальнай музыцы (Л. Абеліевіч, С. Аксак, М. Аладаў, Г. Вагнер, Я. Глебаў, Я. Дзягцярык, Дз. Лукас, П. Падкавыраў, Ю. Семяняка, Р. Сурус, А. Туранкоў, Э. Тырманд, Я. Цікоцкі, М. Чуркін, Л. Шлег, В. Яфімаў). Створаны таксама шэраг харавых калыханак, калыханак-песень. С. Картэс увёў калыханку ў оперу «Матухна Кураж» і араторыю «Памяці паэта», Глебаў – у балеты «Мара» і «Альпійская балада», Семяняка – у кантату «Памяці Канстанціна Заслонава», А. Клумаў у сімфанічную сюіту. М. Літвін напісаў кантату «Беларуская калыханка» (словы В. Віткі, 1979).

б) адзін з жанраў дзіцячага фальклору, кароткія песенькі простага зместу, якія спяваюць звычайна над калыскаю. Яны знаёмыя дзіця з

роднай мовай, навакольным светам, расказваюць пра жывёлаў і птушак, пра іх учынкi і прыгоды, даюць побытавыя замалёўкі народнага жыцця. Развіваліся ў агульнай плыні з усёй народнай творчасцю, грунтуюцца на тых жа эстэтычных прынцыпах, карыстаюцца тымі ж мастацкімі сродкамі, што і народныя песні наогул.

Вызначаюцца напеўнай мелодыкай у рытме калыхання, даступнасцю зместу, прастатой кампазіцыі, займальнасцю. Для іх характэрная фантастыка, якая, як і казачная, цесна звязаная з жыццём, але адрозніваецца светлым, жыццесцвярджалым настроем. У іх захаваліся рэшткі міфалагічных уяўленняў продкаў (адухоўленыя вобразы Сну, Дрымоты і інш.). У калыханцы вылучаюцца песні-імправізацыі і песні з устойлівым традыцыйным тэкстам. Апошнія распадаюцца на тэматычныя групы: «Кот носіць сон у хустцы, кашале», «Няхай кату ўсё ліха», «Каток злізаў мядок», «Каток злавіў рыбку за хвосток», «Прыдзе шэранькі ваўчок» і інш.

Па кампазіцыі калыханкі вельмі разнастайныя: маналог-апаваданне маці, маналог-зварот да дзіцяці, дыялагічныя песні. Напеўнасць і пяшчотнасць сталі прычынаю штодзённай патрэбы ў іх, вызначылі іх жыццёвасць і актыўнае бытаванне ў наш час.